

Наталя Метеленко

д-р екон. наук, професор

*Запорізький національний університет, Інженерний навчально-науковий
інститут, м. Запоріжжя, Україна*

ВЕКТОР ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697 – VIII [1] окреслено першопричини екологічних проблем України, до яких, зокрема, віднесено такі: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; фізичне і моральне зношення основних фондів; недосконалість системи екологічної освіти; незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення; недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

Розробники стратегії сталого розвитку «Україна – 2030» [2, с. 20] наголошують на тому, що сьогодні більшість населення планети усвідомлюють негативні наслідки впливу діяльності суспільства на природу, що показує необхідність розпочати складний процес формування нової світоглядної парадигми розвитку, котра у документі ООН «Порядок денний на XXI століття» означена як парадигма сталого розвитку. Як стверджують автори, перехід на засади сталого розвитку вимагатиме глибоких структурних змін в управлінні та нових методів роботи в різних галузях економічного, соціального та політичного життя. З управлінського погляду соціальна та демократична держава має бути також і природозберігальною [2, с. 22].

Базовими принципами, що зумовлені євроінтеграційною стратегією України, є такі [3, с. 13]:

- принцип розумного зростання – зростання економіки, яке ґрунтується на знаннях та інноваціях;
- принцип збалансованого зростання – сприяння найефективнішому використанню ресурсів, розвитку екологічної та конкурентоспроможної економіки;
- принцип всеохопного зростання – стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості заради соціальної та територіальної згуртованості.

Таким чином, забезпечення сталого розвитку промислових підприємств є загальнодержавним завданням, яке полягає у розробці механізму заохочення бізнесу шляхом розробки вектору державної політики, спрямованого на стимулювання інновацій у напрямку забезпеченні невиснажливого, ощадного та ефективного використання енергетичних, матеріальних, природних та інших

ресурсів для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

За даними Державної служби статистики України, найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища є промислові підприємства. Так, суб'єктами господарювання добувної промисловості і розроблення кар'єрів та переробної промисловості утворюється від 75% у 2015 р. ([4, с. 199]) до 88,8% у 2017 р.([4, с. 199]) та 81,9% у 2018 р. ([5, с. 186]) відходів (I-III класів небезпеки) від загального обсягу утворення відходів за видами економічної діяльності. Якщо ж наводити вказані вище показники в абсолютних величинах, то станом на початок 2019 р. рахунок утворених за рік відходів I-IV класів небезпеки (за видами економічної діяльності) вже йде на секстальйони кілограмів (352333,9 тис. т [5, с. 186]).

Значними є показники підприємств важкої промисловості і стосовно викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення. Їх рівень коливається від 52,3% (забруднюючі речовини) у 2017 р. ([4, с. 190]) до 52,9% (забруднюючі речовини) у 2018 р. ([5, с. 178]). Що стосується металургійного виробництва окремо, то на цю галузь промисловості приходиться майже третина всіх викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення: у 2017 р. – 27,9% [4, с. 190], у 2018 р. – 29% [5, с. 178]). Відтак, покращення ситуації щодо кількості викидів забруднюючих речовин і утворення відходів тільки по добувній і переробній промисловості матиме істотний (якщо не визначальний) вплив на загальний рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в країні.

Масштаби викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення наочно зрозумілі, якщо проаналізувати об'ємні показники діяльності великих промислових металургійних підприємств Східного регіону України (табл. 1).

Таблиця 1

**Результативні показники діяльності великих підприємств
ГМК Східного регіону України**

Назва підприємства	Чистий дохід, млн. грн.					Чистий прибуток, млн. грн.				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ПрАТ ММК ім. Ільїча	28434	31548	35696	56757	79091	454	-1586	-153	-103	3372
ПАТ «Запоріжсталь»	22111	31395	33159	46754	59154	1121	1805	4690	5118	4719
ПрАТ «Азовсталь»	22390	26420	32704	69005	81961	916	-1836	668	798	3571
ПрАТ «Дніпроспецсталь»	4867	6857	6319	8165	9617	- 881	- 707	- 404	54	-429
ПрАТ «Донецьксталь»	10616	11545	14678	14678	12329	4872	-6236	-671	-422	-1665

Примітка: складено автором на основі [6, с. 8-26, 37; 7 – 11].

На сьогоднішній день в країні вже є об'єктивною необхідністю прийняття законодавчих норм щодо запровадження світового принципу ведення

виробництва «економічно вигідно те, що екологічно безпечно» на рівні економічного механізму управління промисловим підприємством.

Сьогодні ж Україна має найнижчі показники України в напрямку збереження біорізноманіття та екосистем, а також якості повітря. Ціною такого визнання стала не ефективна державна екологічна політика, а деіндустріалізація, енергодефіцитність, спад промислового виробництва, втрата виробничих потужностей у зв'язку з конфліктом на сході. В цьому сенсі екологічна політика України повинна базуватися на визнаній концепції сталого розвитку, що передбачає продовження економічного зростання, але за рахунок впровадження таких інновацій, що приводять до тотальної екологізації економіки, усунення суперечності між виробництвом матеріальних благ та чистотою природного середовища, збереженням його в межах екологічного балансу.

Досягнення цієї мети вимагає комплексного підходу, включаючи інвестиції в екологічно чисті технології, підтримку еко-інновацій, впровадження чистіших, дешевших та більш здорових типів приватного та громадського транспорту, декарбонізацію енергетичного сектору, забезпечення енергоефективності та співпрацю з міжнародними партнерами щодо вдосконалення глобальних екологічних стандартів.

На шляху до впровадження Європейського зеленого курсу та досягнення вуглецевої нейтральності, Україні потрібно модернізувати технології виробництва на промислових підприємствах відповідно до європейських стандартів та вимог.

Одним з інструментів, які сприяють впровадженню європейських стандартів у економіку регіонального природокористування, визнано екологічні інновації. Це підтверджують міжнародні програмні документи та статистичні звіти, у яких під екологічними інноваціями розуміють інновації, що підвищують ефективність використання природних ресурсів з економічної точки зору, зниження негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище або підвищення стійкості екологічної системи до навантаження.

За результатами аналізу статистичних даних визначено, що питома вага капітальних інвестицій, спрямованих на екологічні заходи за період 2010–2019 рр., коливається в межах 1,5 – 3,7%. У 2017–2018 рр. спостерігається погіршення показника, а в 2019 р. показник збільшився, питома вага інвестицій на екологічні заходи складає 2,6% [12]. Таке співвідношення між загальним обсягом інвестицій і еко-інвестуванням свідчить про те, що охорона навколишнього середовища не є пріоритетним напрямком фінансових вкладень.

Низька активність в інноваційних процесах пояснюється тим, що в Україні не врегульовані державні механізми стимулювання, які б спонукали промислові підприємства до впровадження інноваційно-екологічних технологій.

За даними Держслужби статистики України, загальна кількість впроваджених нових технологічних процесів у 2019 році становила 2 318, що

на 15,8% більше порівняно з 2018 роком. Питома вага технологічних процесів екологічного спрямування в загальній кількості впроваджених інновацій у 2019 р. складає 37% [12; 13]. Відбулося зниження екологічної інноваційної діяльності порівняно з 2018 роком, коли питома вага впроваджених нових маловідходних, ресурсозберігаючих технологічних процесів складала 46,4%.

У загальній кількості промислових підприємств України у 2019 р. питома вага підприємств, що впроваджували інновації (продукцію, технологічні процеси), складає 13,8%. У 2018 р. цей показник становив 15,6%, тобто 739 підприємств. Із них тільки 224 підприємства впроваджували екологічні інновації, що становить 4,7% від загальної кількості промислових підприємств України [12; 13]. Отже, серед промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю у 2018 р., питома вага підприємств, що впроваджували нові маловідходні і ресурсозберігаючі технології, становить 30,3%. Наведені дані демонструють відносно низьку зацікавленість українського бізнесу в розвитку інноваційних процесів і впровадженні високотехнологічних розробок. У той час як у розвинених країнах частка підприємств і організацій, що впроваджують екологічні інновації, становить близько 70–80%.

Таким чином, державна політика стимулювання інноваційного розвитку екологічного спрямування промислових підприємств металургійної галузі може здійснюватися шляхом: надання пільг при оподаткуванні підприємств в разі реалізації ними заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, при переході на маловідходні і ресурсо- та енергозберігаючі технології, організації виробництва і впровадженні очисного обладнання і устаткування для утилізації та знешкодження відходів, а також приладів контролю за станом навколишнього природного середовища та джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин; надання на пільгових умовах короткострокових і довгострокових позичок для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища; встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів; звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища. Тобто, державна політика стимулювання розвитку промислових підприємств повинна забезпечити сприятливі умови для утворення та функціонування інноваційно активних підприємств, розвитку національної інноваційної екосистеми, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 31.08.2021)

2. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: розробка і шлях до визнання. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2017-12-1/svitoglyad-2017-1-05-marushevsky.pdf> (дата звернення 31.08.2021)
3. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення 31.08.2021).
4. Статистичний щорічник України за 2017 рік. Державна служба статистики України. К., 2018. 541 с.
5. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. Житомир. ТОВ «Бук-Друк», 2019. 481 с.
6. ТОП-100. Рейтинги крупнейших 500 крупнейших компаний Украины. Киев : Новый друк, 2019. № 2. 132 с. URL: https://delo.ua/get_file/id/top-1002018small.pdf (дата звернення 31.08.2021).
7. Веб-сайт Приватного акціонерного товариства ММК ім. Ілліча. URL: <https://ilyichsteel.metinvestholding.com> (дата звернення 31.08.2021).
8. Веб-сайт Публічного акціонерного товариства «Запоріжсталь». URL: <https://www.zaporizhstal.com/ru/> (дата звернення 31.08.2021).
9. Веб-сайт Приватного акціонерного товариства «Азовсталь». URL: <https://azovstal.metinvestholding.com> (дата звернення 31.08.2021).
10. Веб-сайт Приватного акціонерного товариства «Дніпроспецсталь». URL: <http://www.dss-ua.com> (дата звернення 31.08.2021).
11. Топ 100 найбільших компаній України. Рейтинг. 2020. Вип. 1. URL: <https://rating.zone/wp-content/uploads/2020/02/top-100.pdf> (дата звернення 31.08.2021).
12. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 31.08.2021)
13. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник 2018. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 108 с.

Алла Двігун
д-р екон. наук, професор
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентові України, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні в суспільстві існують очікування відповідних ефектів від процесів децентралізації вже у короткостроковій перспективі: децентралізація на користь громад змінює розподіл повноважень, запроваджує механізми акумулювання бюджетних ресурсів; громади мають більше можливостей реалізовувати власні стратегії розвитку, спираючись на організаційний та матеріально-фінансовий потенціал. Звідси, значно актуалізується питання